

Jarosław Durka

Karol Edward Steinhagen (1902-1981)

Karol Edward Steinhagen urodził się 12 czerwca 1902 roku w Mijaczowie, jako syn Artura Feryderka Wilhelma Steinhagena (1858-1907) i Marii z Knothów (1868-1965). Miał dwóch starszych braci: Stefana (1892-1939) i Adolfa (1894-1939), oraz jednego młodszego: Feliksa (1904-1939). Miał dwie żony. Z pierwszą, Elżbietą Heleną Almą Krusche (1901-1956) zawarł związek małżeński w Pabianicach 2 czerwca 1931 roku. Z tego małżeństwa miał trzy córki: Anitę Marię (ur. 1932), Jolantę Marię i Ewę Marię (bliźniaczki ur. 1934)¹. Po rozwodzie ożenił się po raz drugi, tym razem z Waclawą Pawluk (1910-1985) w dniu 12 marca 1946 roku w Częstochowie. Z drugiego związku nie pozostawił potomków. Waclawa miała córkę z pierwszego małżeństwa (ze Stanisławem Józefem Wolbergiem) – Krystynę Anielę Wolberg². Był reprezentantem wywodzącej się z Westfalii w Niemczech, szlacheckiej rodziny Steinhagenów. Jej reprezentanci już w końcu lat trzydziestych XIX wieku wyemigrowali do Królestwa Polskiego pod zaborem rosyjskim. Protoplastą polskiej linii Steinhagenów był dziadek Karola – Aleksander Ludwik (1845-1919)³. Zarówno Karol, jak i jego bracia byli wybitnymi polskimi patriotami.

Ojciec Karola, Artur Steinhagen przez wiele lat pracował w firmie papierniczej „Robert Saenger” w Pabianicach, a przez ostatnich piętnaście (od 1879 roku) był jej administratorem. Postanowił usamodzielnić się i w związku z tym kupił od rodziny Bauerertzów grunty w Mijaczowie. W 1894 roku założył spółkę komandytową z Ludwikiem Wehrem, który był jego szwagrem. Tak powstała firma „Steinhagen, Wehr i S-ka” i jeszcze w tym samym roku rozpoczęto budowę fabryki papieru, a w następnym ruszyła produkcja. W ciągu

1 Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Częstochowie, Parafia ewangelicko-augsburska 1932, akt urodzenia nr 1, Anita Steinhagen, k. 29; tamże, Parafia ewangelicko-augsburska 1934, akty urodzenia nr 9 i 10, Jolanta Steinhagen i Ewa Steinhagen, k. 47; M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie, Historia ze smakiem*. Warszawa 2005, s. 53-85; Taże, *Kruschowie. Historia rodu*. Łódź 2003, s. 134; J. Sętowski, *Cmentarz ewangelicko-augsburski w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*. Częstochowa 2006, s. 165-166; *Karol Edward Steinhagen*, [w:] *Genealogia Polska*, <http://www.genealogiapolska.pl/getperson.php?personID=117511&tree=ulezalka#cite2> [dostęp: 11.09.2014 r.]; M. J. Minakowski, *Karol Edward Steinhagen*, [w:] *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.32005.7> [dostęp: 11.09.2014 r.].

2 M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie...*, s. 53-85; Taże, *Kruschowie.*, s. 134; *Karol Edward Steinhagen*, [w:] *Genealogia Polska...*; M. J. Minakowski, *Karol Edward Steinhagen...*

3 M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie*, s. 9-21.

kolejnych lat firma świetnie prosperowała i systematycznie rozbudowywała się. Po śmierci Artura w 1907 roku kierownictwo fabryki objęli jego bratankowie: Henryk i Aleksander Władysław, a później także syn Stefan⁴.

Dzieciom Artura starano się zapewnić, jak najlepszą edukację. Na ten czas Karol zamieszkał w Warszawie u swojej prababci Marii. Uczęszczał do ewangelickiego gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie, a następnie do Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. Rontalera w Warszawie, gdzie wcześniej uczyli się jego starsi bracia. Później studiował w Wyższej Szkole Rolniczej, w Cieszyńcu. Przewidywano, że oprócz działalności w fabryce będzie zajmował się częścią kupionego przez rodzinę majątku ziemskiego. Zwłaszcza, że w dniu 13 maja 1924 roku, w Częstochowie dokonano podziału całego rodzinnego majątku. Jak cytuje dokument Maria Eliza Steinhagen: „Po dokładnym zbadaniu obiektów ziemskich, ich szacunku i ustaleniu stosunku wartości ziemi do akcji wyżej powołanego przedsiębiorstwa, mianowicie 3000 sztuk akcji, jakie posiada rodzina w akcjach pierwszych szóstej emisji, uznano za równowartość wszystkiej posiadanej ziemi, więc akcje stanowią 30 jednostek i ziemię 30 jednostek”⁵. W związku z tym Karol otrzymał wydzielony z rodzinnego majątku Małusy (zarządzanego przez jego brata Adolfa) folwark Zagórze o powierzchni 312 ha, stanowiący 2,9 jednostek (z 30 jednostek ogólnych posiadłości ziemskich rodziny), a także 7,10 jednostek w akcjach (z 30 jednostek ogólnej ilości posiadanych akcji przez rodzinę)⁶.

Karol Steinhagen do 1930 roku, kiedy to przystąpił do pracy w rodzinnej fabryce na stanowisku dyrektora, według relacji wspomnieniowej – korzystał z radości życia. Uczestniczył w licznych polowaniach, które wyraźnie były jego pasją⁷. Autorska

4 Tamże, s. 42-46; M. E. Steinhagen, *Krushowie, Knothowie, i Steinhagenowie – twórcy przemysłu włókienniczego i papierniczego w Polsce i ich wpływ na infrastrukturę i rozwój kulturowy Pabianic, Tomaszowa Mazowieckiego i Myszkowa*, [w:] *Rola przedsiębiorców i bankowców w kształtowaniu kultury miejskiej w Polsce XIX-XX wieku*. Red. G. Grabowska, A. Stawarz. Rybnik-Warszawa 2003, s. 97-118; M. Nita, *Tereny przyszłego miasta Myszków do 1918 r.*, [w:] K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*. Myszków 2010, s. 47-82; Tenże, *Przemiany gospodarcze w latach 1918-1939*, [w:] K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach Warty...*, s. 193-230; Tenże, *Fabryka papieru w Myszkowie w latach 1894-1939*, „Przegląd Papierniczy” 1998, nr 8; H. Rydygier, *Historia Fabryki Papieru w Myszkowie oraz „S.A. Steinhagen i Saenger, Fabryki Papieru i Celulozy”*, [w:] „Przegląd Papierniczy” 1978, nr 5; J. Durka, *Steinhagenowie – twórcy przemysłu papierniczego w Myszkowie*, „Gazeta Myszkowska” z 19.11.2004, s. 16; *Dobra ziemskie w województwie kieleckim według spisów z roku 1923 i 1925*. Oprac. E. Majcher-Ociesa, M.B. Markowski. Kielce 2014, s. 4.

5 M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie ...*, s. 50.

6 Tamże.

7 Tamże, s. 79-80.

rodzinnej sagi, Maria Eliza Steinhagen napisała, że „uchodził za «bon vivanta»”⁸. Przeobrażenia w firmie, utworzenie koncernu papierniczego „Steinhagen, Saenger S.A.”, przeniesienie Zarządu do Warszawy, spowodowały że jego zaangażowanie stało się konieczne. Koncern tworzono poprzez fuzję ze spółką „Robert Saenger”, posiadającą fabryki we Włocławku⁹ i Pabianicach¹⁰. Po ślubie z Elżbietą Krusche w 1931 roku zamieszkał w Myszkowie i sumiennie wypełniał swoje obowiązki jako dyrektor fabryki papieru. Wiadomo, że prowadził korespondencję z władzami gminy Myszków (wójtem Włodzimierzem Modzelewskim) i inspektorem szkolnym w Sosnowcu w sprawach szkoły przyfabrycznej w Mijaczowie. Szkoła istniała od 1910 roku i przez wiele lat mieściła się w należącej do fabryki papieru kamienicy. W 1934 roku Karol Steinhagen w imieniu spółki zaoferował gminie Myszków kwotę 100 tysięcy złotych na budowę nowej szkoły. Stawiał jednak warunek: władze gminy miały dostarczyć plac. Bez pozytywnego skutku zaproponowano aby nową szkołę nazwać – „Szkołą Powszechną imienia Steinhagenów”. Szkoła miała zostać upaństwowiona, ale dyrektor papierni domagał się aby personel szkoły przyfabrycznej został zatrudniony przez kuratorium w nowej szkole z zaliczeniem wysługi lat. Chciał aby kandydatury na kolejnych kierowników uzgadniano z dyrekcją fabryki. Ponadto wynegocjował dla papierni dziesięcioletnie zwolnienie z podatku gminnego na rzecz budowy szkół powszechnych. W końcu plac pod budowę ofiarowali gminie inni lokalni przemysłowcy – Bauerertzowie, a szkołę wybudowano w dużej mierze za pieniądze fabryki papieru w latach 1938-1939¹¹.

8 Tamże, s. 79.

9 Fuzja ratowała fabrykę we Włocławku od upadku. Opisana przez Igora Newerly w książce *Pamiątka z Celulozy* charakterystyka rodziny Steinhagenów, kupujących akcje m.in. fabryki we Włocławku, była bardzo negatywna i obraz ten został utrwalony w świadomości czytelników lektury, wydawanej w wielkich nakładach w okresie Polski Ludowej. W książce czytamy m.in.: *Jak ją kupił – „za śmieszne pieniądze, za marki kupił!” – papiernik jeden z Pabianic, Senger, ale żadnego dochodu nie miał z nowego interesu... – Gryzł się tym, gryzł i ze zgrzyoty w końcu zmarł. A dzieci po sobie nie zostawił, to cała dalsza rodzina, wszystkie pociotki w płacz – że taki podatek spadkowy: milion złotych! Skąd wziąć naraz milion gotówką? Wtenczas, panie dziejku, zajeżdża do nich Sztajnhagen, limuzyną, ma się rozumieć, zajeżdża – na wspólnika! Lepszy łobuz, co? Ba i no – od korony polskiej łobuz: Sztajnhagen, ojczulku, dla grosza się zabije, Sztajnhagen w domu cukier liczy, czy nie za dużo wychodzi. Miałby się tu dochodu nie doliczyć?!*, cyt. z: I. Newerly, *Pamiątka z Celulozy*. Warszawa 1979, Wydanie XVII, s. 47-48.

10 Prezesem Zarządu nowej spółki z siedzibą w Warszawie został Henryk Steinhagen, wiceprezesem zaś Stefan Steinhagen. W Myszkowie dyrektorami był Karol Steinhagen, pomagał mu Aleksander Władysław Steinhagen (mało czasu poświęcał fabrykom, ale był najbardziej zaangażowany politycznie ze Steinhagenów, działał m.in. w Obozie Wielkiej Polski), w Pabianicach dyrektorem był Aleksander Knothe, brat Marii Steinhagen, a we Włocławku Feliks Steinhagen, zob. też: Ks. H. Kurzawa, *Dzieje Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Częstochowie*. Częstochowa 2001, s. 102-103.

11 Chociażby: Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: APCz), Zespół Steinhagen i Saenger Fabryki Papieru i Celulozy S.A. Fabryka Papieru w Myszkowie, sygn.. 174, Pismo Dyrekcji

W 1938 roku w ramach koncernu papierniczego planowano także budowę kolejnej fabryki w Stryju, lecz wybuch II wojny światowej pokrzyżował te zamierzenia¹².

W Archiwum Akt Nowych w Warszawie znajduje się ankieta wykonana dla potrzeb Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, ugrupowania politycznego, które powstało w Drugiej Rzeczypospolitej po przewrocie majowym z inicjatywy Józefa Piłsudskiego i Walerego Sławka. Ankieta „Życiorysy wybitnych działaczy terenowych” została zrobiona przez terenowych aktywistów BBWR-u i miała na celu wychwycenie ludzi wartościowych i przydatnych w przyszłych działaniach ugrupowania politycznego, oczywiście pod warunkiem pozyskania ich zainteresowania i zgody. BBWR w swoich założeniach wykluczał sens partii politycznej, a jego działacze nie przyjmowali w swoje szeregi osób przypadkowych, sami wyszukiwali ludzi przydatnych. Zwrócono więc uwagę na Karola Steinhagena, dyrektora administracyjnego fabryki papieru w Myszkowie w latach 30-tych. Według autora ankiety był on zwolennikiem ideologii Józefa Piłsudskiego, a przez to że nie angażował się w działania Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, kojarzono go ze Stronnictwem Narodowym. Określono go jako bardzo zdolnego i porządnego człowieka, który jednak dla polityków obozu rządzącego nie był aktualnie przydatny, gdyż posiadał krytyczny stosunek do ugrupowań prorządowych. W jednej z rubryk ankiety, zatytułowanej „Praca społeczna, jej przebieg i ocena”, zapisano między innymi, że Steinhagen jest jednostką bardzo uspołecznioną, jest bardzo zdolny i wykazuje dużą aktywność w „pracy gospodarczej”. Zauważono u niego szczególne zamiłowanie do tego typu działalności. Wskazano, że byłby niezwykle pożytecznym i cenionym działaczem politycznym, gdyby nie jego niechęć do ówczesnego BBWR, któremu w poufnych rozmowach zarzucał korupcję, brak jednolitości ideowej, a nawet bezideowość¹³.

Wiadomo, że dokupował ziemi i powiększał majątek ziemski Złotolasy, który we wrześniu 1939 roku obejmował już folwarki: Zagórze, Zalesice, Czerniczno, Lipnik, Stawki i Lusławice¹⁴. Był więc zarówno przemysłowcem i ziemianinem.

Fabryki Papieru i Celulozy „Steinhagen i Saenger” S.A. w Myszkowie do Zarządu Gminy w Myszkowie z 9 XI 1934 r., b.p.; tamże, Pismo Dyrekcji Fabryki Papieru i Celulozy „Steinhagen i Saenger” S.A. w Myszkowie do Inspektora Szkolnego w Sosnowcu z 18 XI 1936 r., b.p.; tamże Pismo Dyrekcji Fabryki Papieru i Celulozy „Steinhagen i Saenger” S.A. w Myszkowie do Zarządu Gminy w Myszkowie z 3 IX 1937 r., b.p. Szerszy opis korespondencji w: J. Durka, *100 lat Szkoły Podstawowej nr 1 im. Adama Mickiewicza w Myszkowie (1910-2010)*. Myszków 2010, s. 7-11.

12 Ks. H. Kurzawa, dz. cyt., s. 103.

13 Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół BBWR, sygn. 71, Życiorysy wybitnych działaczy terenowych, s. 179, Steinhagen Karol; J. Durka, *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna*. Warszawa 2011, s. 180-181.

14 J. Sętowski, dz. cyt., s. 165. Zob. też: *Ziemiaństwo polskie 1920-1945. Zbiór prac o dziejach*

W czasie, kiedy był dyrektorem papierni, w grudniu 1938 roku jednostce w Tarnowskich Górach przekazano trzy ciężkie karabiny maszynowe, ufundowane przez pracowników firmy¹⁵. Tuż przed wybuchem II wojny światowej, w 1939 roku, został niesłusznie posądzony o działalność dywersyjną na rzecz Trzeciej Rzeszy. Po krótkim pobycie w areszcie został oczyszczony z zarzutów i uwolniony. Później, podobnie jak jego bracia, zgłosił się do wojska polskiego aby wziąć udział w obronie ojczyzny. Jednak stan zdrowia nie pozwolił mu zrealizować tych planów (zachorował m.in. na ciężką grypę). W czasie wojny Steinhagenowie odmówili współpracy z Niemcami¹⁶, a ich fabryka w Myszkowie została przejęta pod zarząd władz okupacyjnych. Karol Steinhagen musiał opuścić Myszków, jego mieszkanie zostało zajęte przez niemieckich zarządców fabryki. Zamieszkał w Częstochowie i pracował w Fabryce Przetworów Ziemniaczanych – Złoty Potok Spółka z o.o. Jednocześnie angażował się w działalność konspiracyjną. Należał do Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej, a w jego ramach do tworzonej na przełomie 1940/1941 roku organizacji „Uprawa”, zrzeszającej ziemian w celu niesienia pomocy materialnej oddziałom Armii Krajowej i osobom represjonowanym¹⁷. Był kierownikiem „Uprawy” w Obwodzie

warstwy i ludzi. Red. J. Leskiewicz. Warszawa 1983, s. 295-304.

15 Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie, sygn. 1-W-3042, Przekazanie wojsku 3 ckm-ów, ufundowanych przez pracowników firmy Steinhagen i Saenger z Myszkowa, <http://www.audiovis.nac.gov.pl/obraz/88069/38f69d2435c62a2ff300fe771dbcf96f/> [dostęp: 1.10.2014 r.].

16 Stefan Steinhagen, jako szef Wydziału Intendentury Ogólnej Straży Obywatelskiej Warszawy przy urzędzie prezydenta miasta Stefana Starzyńskiego, zginął 26 września 1939 roku, pełniąc swoje obowiązki podczas bombardowania Warszawy. Najmłodszy z braci – Feliks walczył w kampanii polskiej 1939 roku w stopniu podporucznika piechoty, został ranny w bitwie nad Bzurą (w okolicy Kutna), trafił do szpitala polowego w Sochaczewie, a następnie został przewieziony przez żonę do Włocławka i zoperowany przez austriackiego lekarza wojskowego Thoma. Pomimo tego zmarł 12 października 1939 roku. Syn Stefana, Bogdan był członkiem ZWZ-AK (nosił pseudonimy „Sowa” i „Bas”, także działał w organizacji „Uprawa”. Kolejny syn Stefana, Lucjan Feliks pseud. Tornado, był żołnierzem 27 pułku piechoty 7 Dywizji Piechoty AK i brał udział w akcji „Burza”. Zob.: M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie. Historia ze smakiem...*, s. 53-95; Ks. H. Kurzawa, dz. cyt., s. 103; *Księga pamięci kadetów II Rzeczypospolitej*. Oprac. J. Wodzyński i inni. Warszawa 2001, s. 350; *Księga pochowanych żołnierzy polskich poległych w II wojnie światowej*, t. I, Żołnierze września. Wstęp i red. E. Pawłowski. Pruszków 1993, s. 187; *Feliks Edward Steinhagen* (nekrolog), „Życie Częstochowy” 1948, nr 52, s. 4; J. Sętowski, dz. cyt., s. 161-163, 166-168.

17 M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie ...*, s. 80-81, 144; J. Durka, *Czasy II wojny światowej*, [w:] *Po obu stronach Warty...*, s. 239. Zob. też: J. Gapys, *Udział ziemian w organizacji i działaniu Okręgu Radomsko-Kieleckiego ZWZ-AK 1939-1945. Zarys problematyki i postulaty badawcze*, [w:] *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki. Materiały z sesji naukowej*. Red. A. Massalski, S. Medycki. Kielce 1999, s. 229-250; Tenże, *Postawy społeczno-polityczne ziemiaństwa w latach 1939-1945 (na przykładzie dystryktu radomskiego)*. Kielce 2003, 138, 326, 341.

Częstochowskim Inspektoratu Częstochowa – konspiracyjnym¹⁸. Jego majątek Złotolasy nie poniósł większych szkód w okresie II wojny światowej¹⁹, co między innymi było wynikiem ogólnej polityki jaką stosowały wojska niemieckie wkraczające na terytorium Polski wobec wielkiej własności ziemskiej. Chodziło o możliwość eksploatacji majątków ziemiańskich (np. systematycznie podnoszono wysokość podatków), a w dalszej perspektywie niemiecką kolonizację na podbitych ziemiach²⁰.

Po zakończeniu II wojny światowej rodzinne fabryki²¹ i majątki ziemskie zostały przejęte przez państwo, a Karol Steinhagen początkowo podjął pracę w Zjednoczeniu Papiernictwa. Jednak w krótkim czasie został aresztowany, a następnie, jak tysiące Polaków krytycznie nastawionych do nowego ustroju socjalistycznego, skazany i zesłany do obozu pracy w Mielęcinie²². Tam podupadł na zdrowiu. Po odzyskaniu wolności i uniewinnieniu w procesie rehabilitacyjnym nie znalazł zatrudnienia w przemyśle papierniczym, według relacji rodzinnej:

18 W. Borzobohaty, „Jodla”. *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*. Warszawa 1988, s. 268; M. Rudziński, „Uprawa” vel „Tarcza”, [w:] *Dziedzictwo. Ziemianie polscy i ich udział w życiu narodu*. Red. T. Chrzanowski. Kraków 1995, s. 259; S. Wielowieyski, „Uprawa” – „Tarcza” – „Opieka” – „SI” – paramilitarna organizacja polskich ziemian współdziałająca ze Związkiem Walki Zbrojnej – Armią Krajową w latach 1940-1945, [w:] *Ziemianie wobec okupacji 1939-1945. Materiały z konferencji: „Czyn niepodległościowy ziemian polskich podczas II wojny światowej” zorganizowanej w dniu 12 III 2004 r. przez Instytut Pamięci Narodowej, Polskie Towarzystwo Ziemiańskie, Klub Historyczny im. Gen. Stefana Roweckiego oraz Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej*. Red. M. Wenklar. Kraków 2006, s. 23.

19 APCz, Administracja Dóbr Złotolasy w Zagórzcu z lat 1936-1945, sygn. 74, Rachunek za naprawę instalacji zniszczonej przez pożar z 4 października 1939 r., b.p.; J. Gapys, *Polityka okupanta niemieckiego wobec wielkiej własności ziemskiej na terenie powiatu starachowickiego*, [w:] *Polityka okupacyjnych władz niemieckich wobec ludności polskiej w powiecie starachowickim w latach 1939-1945. Materiały z konferencji naukowej. Historia Ziemi Starachowickiej*. T. II. Red. P. Rozwadowski. Starachowice 2010, http://www.starachowice.eu/public/upload/Materiaykonferencjinaukowej_wersjadodruku.pdf [dostęp: 1.10.2014 r.].

20 APCz, Administracja Dóbr Złotolasy w Zagórzcu z lat 1936-1945, sygn. 77, Rachunek za podatek gruntowy i samorządowy z miesięcy listopad-grudzień 1939 r., Wykaz podatków należnych w gm. Złoty Potok stan na dzień 1 stycznia 1940 r.; tamże, sygn. 80, Wykaz podatku dochodowego za rok 1939/1940. Źródła te po raz pierwszy wskazał: J. Gapys, *Polityka okupanta niemieckiego...*, s. 62-67.

21 Koncern znacjonalizowano bez odszkodowania, zob: Ks. H. Kurzawa, dz. cyt., s. 103.

22 Na temat tego i innych obozów zob.: T. Wolsza, *Więzienia stalinowskie w Polsce. System, codzienność, represje*. Warszawa 2013, s. 127-142, 163-167, 177-179, 187-188, 217-218; Tenże, *Obozy i inne miejsca odosobnienia na ziemiach polskich w latach 1944-1958*, <http://klub-genera-lagrota.pl/kg/baza-wiedzy/referaty/624,Obozy-i-inne-miejsca-odosobnienia-na-ziemiach-polskich-w-latach-19441958.html> [dostęp 13.09.2014 r.].

„imał się różnych zajęć, ale powodziło mu się kiepsko”²³. Zmarł 1 czerwca 1981 roku w Warszawie. 4 czerwca tego roku został pochowany w kaplicy rodziny Steinhagenów na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Częstochowie²⁴.

SUMMARY

Biography presents the profile of Karol Edward Steinhagen (1902-1981), one of the co-owners and directors of a paper factory in Myszkow in the thirties of the twentieth century. Polish patriot. The owner of the estate Zagórze. Since 1930 he was director of a paper factory in Myszkow. During the Second World War, the factory was taken over by the Germans. Karol Steinhagen joined the conspiracy, he was head of the underground organization “Uprawa” in Czestochowa. Along with other landowners materially supported partisans and repressed persons. After the war, he lost a fortune. He was sent to a labor camp. He died in Warsaw.

23 M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie* ..., s. 81.

24 Tamże; *Karol Edward Steinhagen* (nekrolog), „Życie Częstochowy” 1981, nr 129, s. 6; J. Sętowski, dz. cyt., s. 165.

Bibliografia

Archiwa

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Zespół BBWR, sygn. 71

Archiwum Państwowe w Częstochowie

Zespół Steinhausen i Saenger Fabryki Papieru i Celulozy S.A. Fabryka Papieru w Myszkowie, sygn. 174

Administracja Dóbr Złotolasy w Zagórzcu z lat 1936-1945, sygn. 74, 77, 80

Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Częstochowie

Parafia ewangelicko-augsburska 1932

Opracowania

Borzobohaty W. (1988), „Jodła”. *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa.

Durka J. (2004), *Steinhagenowie – twórcy przemysłu papierniczego w Myszkowie*, „Gazeta Myszkowska” z 19.11.2004.

Durka J. (2010), *100 lat Szkoły Podstawowej nr 1 im. Adama Mickiewicza w Myszkowie (1910-2010)*, Myszków.

Durka J. (2011), *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna*, Warszawa.

Feliks Edward Steinhausen (nekrolog), „Życie Częstochowy” 1948, nr 52.

Gapys J. (1999), *Udział ziemian w organizacji i działaniu Okręgu Radomsko-Kieleckiego ZWZ-AK 1939-1945. Zarys problematyki i postulaty badawcze*, [w:] *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki. Materiały z sesji naukowej*, red. A. Massalski, S. Medycki, Kielce.

Gapys J. (2003), *Postawy społeczno-polityczne ziemiaństwa w latach 1939-1945 (na przykładzie dystryktu radomskiego)*, Kielce.

Karol Edward Steinhausen (nekrolog), „Życie Częstochowy” 1981, nr 129.

Księga pochowanych żołnierzy polskich poległych w II wojnie światowej. T. I Żołnierze września (1993), wstęp i red. E. Pawłowski, Pruszków 1993.

Kurzawa H. (2001), *Dzieje Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Częstochowie*, Częstochowa.

Miroszewski K., Durka J., Nita M., Związek J. (2010), *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*, Myszków.

Newerly I. (1979), *Pamiętka z Celulozy*, Warszawa.

Nita M. (1998), *Fabryka papieru w Myszkowie w latach 1894-1939*, „Przegląd Papierniczy”, nr 8.

Rudziński M. (1995), „Uprawa” vel „Tarcza”, [w:] *Dziedzictwo. Ziemianie polscy i ich udział w życiu narodu*, red. T. Chrzanowski, Kraków.

Rydygier H. (1978), *Historia Fabryki Papieru w Myszkowie oraz „S.A. Steinhausen i Saenger, Fabryki Papieru i Celulozy”*, „Przegląd Papierniczy”, nr 5.

Sętowski J. (2006), *Cmentarz ewangelicko-augsburski w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, Częstochowa.

Steinhagen M. E. (2003), *Kruschowie. Historia rodu*, Łódź.

Steinhagen M. E. (2003), *Krushowie, Knothowie, i Steinhagenowie – twórcy przemysłu włókienniczego i papierniczego w Polsce i ich wpływ na infrastrukturę i rozwój kulturowy Pabianic, Tomaszowa Mazowieckiego i Myszkowa*, [w:] *Rola przedsiębiorców i bankowców w kształtowaniu kultury miejskiej w Polsce XIX-XX wieku*, red. G. Grabowska, A. Stawarz, Rybnik-Warszawa.

Steinhagen M. E. (2005), *Steinhagenowie, Historia ze smakiem*, Warszawa.

Wielowieyski S. (2006), „Uprawa” – „Tarcza” – „Opieka” – „SI” – paramilitarna organizacja polskich ziemian współdziałająca ze Związkiem Walki Zbrojnej – Armią Krajową w latach 1940-1945, [w:] *Ziemianie wobec okupacji 1939-1945. Materiały z konferencji: „Czyn niepodległościowy ziemian polskich podczas II wojny światowej” zorganizowanej w dniu 12 III 2004 r. przez Instytut Pamięci Narodowej, Polskie Towarzystwo Ziemiańskie, Klub Historyczny im. Gen. Stefana Roweckiego oraz Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej*, red. M. Wenklar, Kraków.

Wodzyński J. i inni (oprac.) *Księga pamięci kadetów II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2001.

Wolsza T., *Więzienia stalinowskie w Polsce. System, codzienność, represje*. Warszawa 2013.

Ziemiaństwo polskie 1920-1945. Zbiór prac o dziejach warstwy i ludzi (1983), red. J. Leskiewicz, Warszawa.

Strony internetowe

Gapys J. (2010), *Polityka okupanta niemieckiego wobec wielkiej własności ziemskiej na terenie powiatu starachowickiego*, [w:] *Polityka okupacyjnych władz niemieckich wobec ludności polskiej w powiecie starachowickim w latach 1939-1945. Materiały z konferencji naukowej. Historia Ziemi Starachowickiej. T. II*, red. P. Rozwadowski, Starachowice, http://www.starachowice.eu/public/upload/Materiaykonferencjinaukowej_wersjadodruku.pdf [dostęp: 1.10.2014 r.].

Karol Edward Steinhagen, [w:] *Genealogia Polska*, <http://www.genealogiapolska.pl/getperson.php?personID=I17511&tree=uhezalka#cite2> [dostęp: 11.09.2014 r.].

Minakowski M. J., *Karol Edward Steinhagen*, [w:] *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.32005.7> [dostęp: 11.09.2014 r.].

Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie, sygn. 1-W-3042, Przekazanie wojsku 3 ckm-ów, ufundowanych przez pracowników firmy Steinhagen i Saenger z Myszkowa, <http://www.audiovis.nac.gov.pl/obraz/88069/38f69d2435c62a2ff300fe771dbcf96f/> [dostęp: 1.10.2014 r.].

Wolsza T., *Obozy i inne miejsca odosobnienia na ziemiach polskich w latach 1944–1958*, <http://klub-generalagrotapl/kg/baza-wiedzy/referaty/624,Obozy-i-inne-miejsca-odosobnienia-na-ziemiach-polskich-w-latach-19441958.html> [dostęp 13.09.2014 r.].